

Структурні зміни свідчать про посилення рівня відмінностей між окремими територіями країни із забезпечення рівня життя, тобто про різку диференціацію умов життя населення на різних територіях нашої країни.

У зв'язку з тим, що ситуація в країні досить мобільна, необхідно знати тенденцію зміни даного показника і пов'язану з нею зміну конкурентної позиції території. Дана тенденція оцінюється за допомогою темпів приросту показників рівня життя.

Дослідження механізмів і моделей економічного зростання дозволило зробити висновки про необхідність:

- розмежування чинників економічного зростання на чинники, що дозволяють формувати необхідний потенціал регіональних ресурсів, забезпечують межове значення рівня конкурентоспроможності регіону (наявні виробничі сили) і нарощувати потенціал регіональних ресурсів з швидкістю, що забезпечує економічне зростання ВРП і рівня життя населення регіону на рівні світових значень (нарощування ринкових сил);

- формування моделей економічного зростання регіону на основі встановлення ступеня взаємозв'язку і взаємовпливу між вкладеннями держави (регіону) в соціальну сферу (наука, освіта, охорона здоров'я) і збільшенням

темпів зростання основних макроекономічних показників (ВРП і показників рівня життя населення). Основними змінними моделі повинні бути: інвестиції в основний капітал; інвестиції в людський потенціал; інвестиції в науку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верланов Ю. Регіональна динаміка, нерівномірність та економічне зростання / Ю. Верланов, К. Нетудихата // Наукові праці : збірник. – Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2001. – Т. 9. – С. 18–26. – (Серія «Економічні науки»).
2. Гаман М. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід / М. В. Гаман. – К. : Вікторія, 2004. – 311 с.
3. Нетудихата К. Інноваційна складова регіонального розвитку / К. Нетудихата // Наукові праці. – 2002. – Вип. 5. – Т. 18. – С. 106–119. – (Серія «Економічні науки»).
4. Регіональний людський розвиток : статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 42 с.
5. Соціальні індикатори рівня життя населення : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 220 с.
6. Економіка та організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / Цигилик І. І., Кропильницька С. О., Мозіль О. І., Ткачук І. Г. – К. : ЦУЛ, 2004. – 230 с.

УДК 33.067:334.73(477)

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ КООПЕРАТИВНОГО КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ

Ю. С. Радченко

Внаслідок розгортання економічної кризи 2008 р. на ринках кооперативних фінансових установ (КФУ) у багатьох країнах світу спостерігалась переважно позитивна динаміка основних показників їх діяльності. На ринку кооперативного кредитування України, навпаки, з 2009 р., спостерігалось значне падіння основних показників діяльності кредитних спілок. Відмічалось зменшення обсягів капіта-

лу, скорочення кількості членів, що призвело до зменшення обсягів заощаджень на рахунках кредитних спілок і обсягів кредитування (КС). Однією з причин такої реакції ринку кооперативного кредитування на фінансову кризу є проблеми регулювання даного ринку.

Питанням розвитку та аналізу регулювання ринку кооперативного кредитування були присвячені праці таких науковців, як В. В. Гонча-

ренко, А. О. Пантелеймоненко, А. А. Пожар, О. О. Луцишин, Р. Р. Коцовська. Проте окремі проблемні питання регулювання ринку кооперативного кредитування та їх наслідки були висвітлені не повністю.

Метою статті є аналіз проблем регулювання ринку кооперативного кредитування України та аналіз основних показників діяльності даного ринку.

Упродовж попередніх криз (як наприклад Азійська криза 1990-х рр.) спостерігалась тенденція до покращення основних показників діяльності КФУ: збільшення кількості членів, збільшення обсягів вкладів і наданих кредитів, тоді як аналогічні показники у некооперативних установах знижувались. Це явище отримало назву «втеча в якість». Особливості функціонування фінансового сектора після кризи у економічно розвинених країнах свідчать про повторну появу цієї тенденції [8, с. 21]. У багатьох країнах світу внаслідок розгортання фінансової кризи, починаючи із 2008 р., відмічалась позитивна динаміка основних показників діяльності КФУ. В Канаді, наприклад, у другому півріччі 2008 р. спостерігалось зростання активів КФУ. В окремих провінціях Канади КФУ звітували про рекордне зростання доходів. Національна асоціація кредитних спілок США із збільшенням кількості членів звітувала про зростання обсягів

вкладів на 11,5 %. Кількість членів ощадних і кредитних кооперативів зростає з 85 (2004 р.) до 90 (2008 р.) млн осіб. У США та Канаді КФУ звітували про підвищення попиту на кредити та збільшення обсягів кредитування. У Великобританії частка роздрібного ощадного ринку підвищилась за рік (з лютого 2008 р. до лютого 2009 р.) з 20,2 до 21,4 %. Група банків Райффайзен у Швейцарії звітувала про рекордний приріст кількості членів, що становив 150 тис. осіб, та підвищення за рахунок цього рівня капіталу на 12 млрд швейцарських франків [8, с. 15–21].

На Україні, внаслідок розгортання світової фінансової кризи, з 2008 р. спостерігалась здебільшого негативна динаміка основних показників діяльності КС. Кількість їх членів починаючи з 2008 р. скоротилась до рівня середини 2005 р. Знизилась активність вкладників, скоротилась кількість позичальників. Кількість пасивних членів КС при цьому трималась у межах 70–75 % від загальної їх кількості (рис. 1).

Кількість кредитних спілок впала нижче показника 2005 р. Активи КС, об'єм наданих кредитів, сума заощаджень членів на депозитних рахунках, власний капітал КС почали стрімко знижуватись, починаючи з третього кварталу 2008 р.

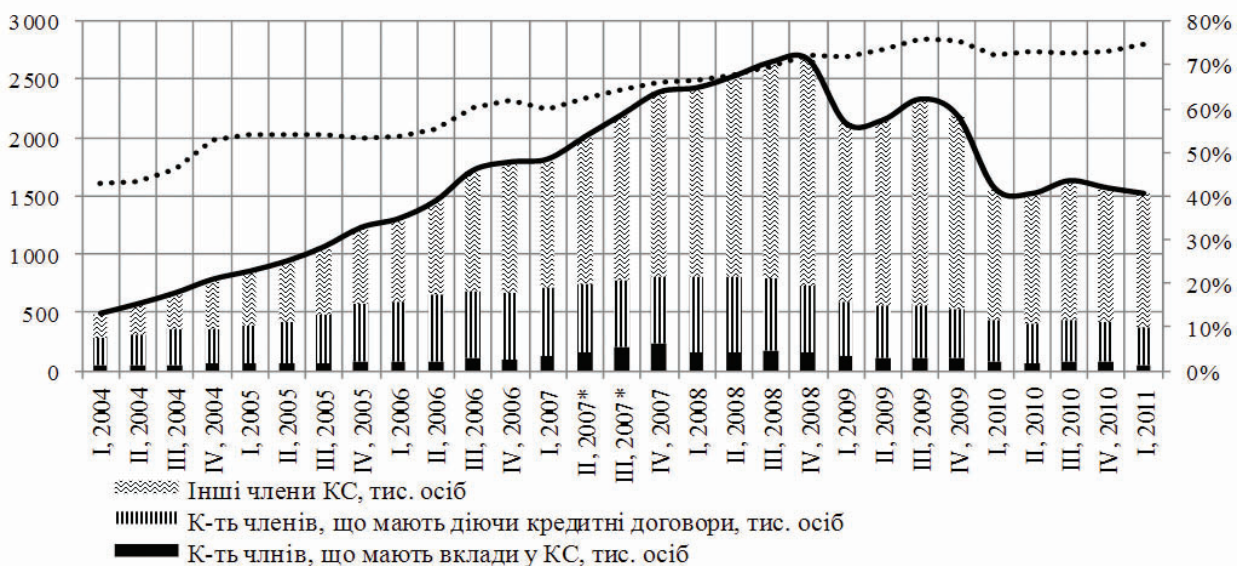

Рис. 1. Динаміка кількості членів кредитних спілок [3] (*дані за другий і третій квартал 2007 р. відсутні у звітності ДФП, тому показники, наведені на рис. 1, є приблизними)

Позитивна динаміка цих показників була відмічена лише в середині 2010 р., після чого показники знову почали знижуватись. Загалом показники діяльності КС впали до рівня 2006 р. (рис. 2).

Така динаміка, на нашу думку, безпосередньо пов'язана з недоліками у системі регулювання ринку КС. Для виявлення цих недоліків розглянемо особливості регулювання даного ринку більш детально.

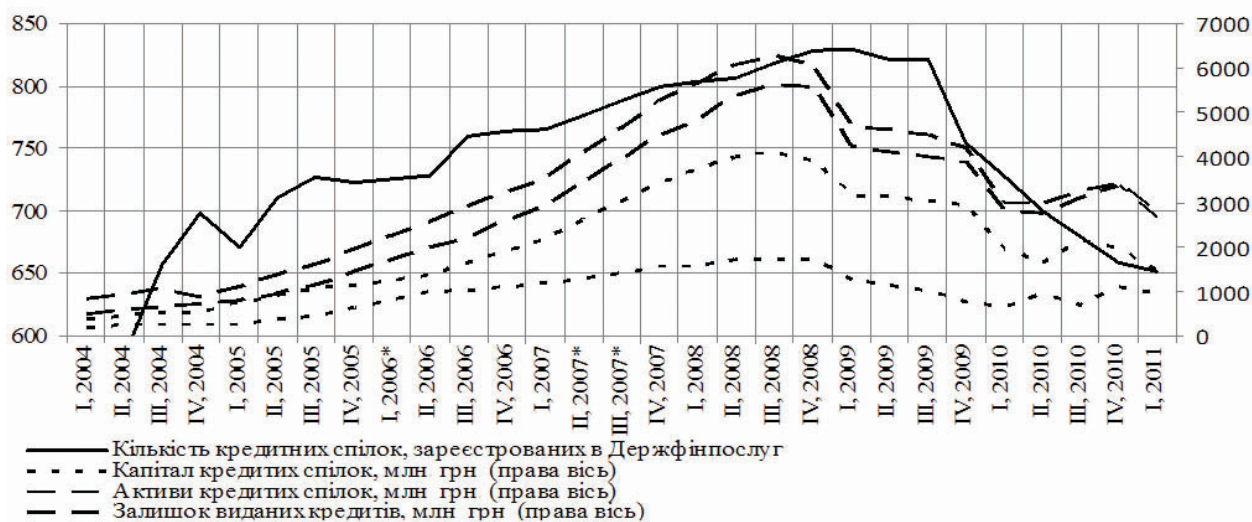

Рис. 2 Основні показники діяльності кредитних спілок України в 2004–2011 рр. [3]
(*дані за перший квартал 2006 р., а також другий і третій квартал 2007 р. відсутні у звітності ДФП, тому показники, наведені на рис. 2, є приблизними)

Нагляд за ринком кредитних спілок на сучасному етапі його розвитку здійснюється з двох боків: державним регулятором ззовні та асоціаціями кредитних спілок національного рівня зсередини. Державний нагляд за ринком КС здійснює Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (ДФП). Нагляд за ринком зсередини здійснюють дві асоціації на національному рівні: Всеукраїнська асоціація кредитних спілок (ВАКС) та Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ).

До початку кризи, у 2006 р. [1], та після її розгортання, у 2010 [2], було проведено два незалежних дослідження ринку кооперативного кредитування України. Обидва дослідження відзначають проблеми на рівні як зовнішнього, так і внутрішнього регулювання.

Серед проблем, пов'язаних із зовнішнім рівнем регулювання, відзначають великий обсяг повноважень регулятора та недостатній для реалізації усіх контролюючих заходів рівень фінансування. Обсяг фінансування та обсяг повноважень ДФП проілюстровано на рис. 3.

Із графіка можна побачити, що частка КС у загальній кількості небанківських фінансових установ України становить третину. З 2006 р., більша частка обсягу фінансування установи спрямовується на заробітну плату працівників, а з підвищенням кількості підзвітних установ обсяг коштів на здійснення контролюючої функції практично не змінюється. У 2010 р. бюджет ДФП було затверджено на рівні 22461,8 тис. грн, з яких безпосередньо на реалізацію виїзних контролюючих заходів припадало 303,5 тис. грн. Нагляд здійснювався за 1980 організаціями, з яких кредитних спілок налічувалось 730. Штатна кількість працівників при цьому становлять 293 особи, 268 з яких фактично виконували свої посадові обов'язки [3]. Звертаючи увагу на високу плинність кадрів (27%), висновок, зроблений у дослідженні 2006 р., доречно навести і сьогодні: «...регулятор має досить широкі повноваження, але обмежені можливості для їх здійснення» [1, с. 4].

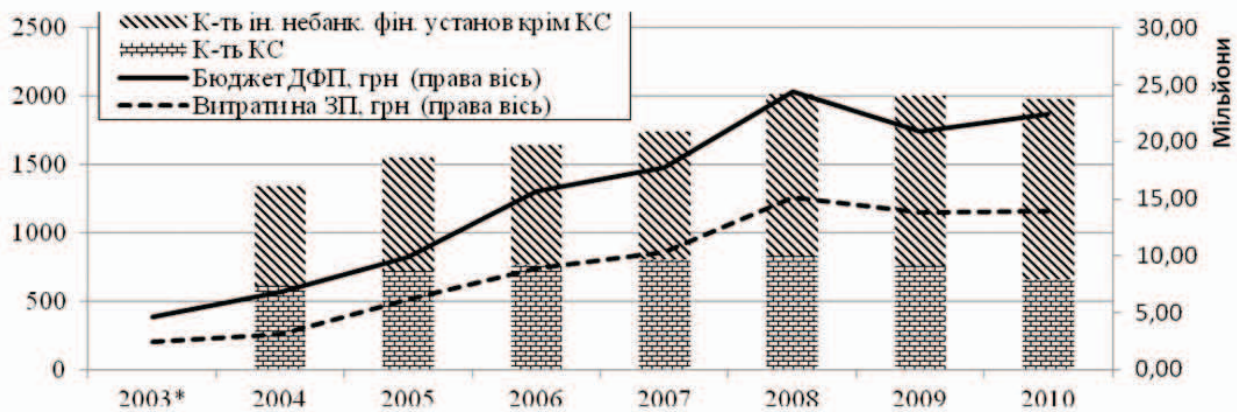

Рис. 3. Графік фінансування, витрат та навантаження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг в 2003–2010 рр. [3] (станом на 2003 р. на території України було зареєстровано 1100 кредитних спілок, проте дані про внесення у держреєстр відсутні)

Таким чином, під час кризової ситуації нагляд за ринком з боку держави стає недостатньо ефективним. Унаслідок цього діяльність КС може протікати із порушенням як кооперативних принципів, так і встановлених державним регулятором норм і правил. У дослідженні, проведеному у 2010 р., відмічалось, що недоліками державного регулятора є охоплення комісією не всіх кредитних спілок, що функціонували на ринку. Було зазначено, що із 700 спілок лише 550 знаходились під моніторингом ДФП. Ті спілки, що подавали звітність, не завжди надавали точні дані. За таких умов звіти ДФП містили не всю інформацію про діяльність і розвиток ринку кооперативного кредитування. Крім цього, процедура ліцензування була спілками визнана складною і незрозумілою [2, с. 34–35]. У 2009 р. структуру підрозділів ДФП було реорганізовано через ліквідацію відділу, що займався кредитними спілками [2, с. 10]. Така ситуація призвела до втрати частини інституціональних знань про сектор, що може негативно впливати на його подальший розвиток.

Проблеми з реалізацією наглядової та контролюючої функцій ДФП по відношенню до ринку кооперативного кредитування могли б бути вирішені за рахунок делегування частини повноважень асоціації КС національного рівня. Проблемою у цьому питанні постає наявність на національному рівні двох асоціацій, кожна з яких має потенціал і право на отримання таких функцій.

Як було зазначено вище, на національному рівні функціонують дві асоціації кредитних спілок – ВАКС та НАКСУ. Державним регулятором було схвалено положення, що регламентує умови передачі частини повноважень щодо вироблення та впровадження правил поведінки для КС, провадження сертифікації професійної кваліфікації керівництва і фахівців КС, збору, узагальнення і попереднього аналізу фінансової звітності КС. Основною перешкодою для набуття вищеперерахованих повноважень для існуючих асоціацій є недостатня кількість їх членів. Згідно з вимогами ДФП, що визначені у плані розвитку сектора, для отримання цих повноважень асоціація має об'єднувати не менше 30 % від загальної кількості кредитних спілок України [6]. ВАКС у своєму складі має 155 спілок (24 % від загальної кількості КС країни) [7], НАКСУ – 147 (23 %) [4]. І хоча підвищення кількості членів кожної з асоціацій є реальним завданням у найближчому майбутньому, конкуренція між ними може стати перешкодою для реалізації ефективного нагляду за ринком кооперативного кредитування. Варто також згадати, що, згідно з кооперативною теорією, конкуренція суперечить кооперативній природі та кооперативним принципам. А під час кризових явищ може стати причиною дроблення ринку та зниження рівня довіри населення до кредитних спілок, підриваючи довіру і до всього кооперативного сектора економіки.

Важливим питанням також є аналіз структури адміністративно-територіального розміщення кредитних спілок. Абсолютна більшість кредитних спілок припадає на великі міста й обласні центри країни. У структурі членів НАКСУ із 147 спілок-членів майже 43 % (63 КС) розташовані у обласних центрах, на села та селища міського типу (сmt) припадає лише 10 % (14 КС) [4]. У структурі членів ВАКС на обласні центри припадає 45,6 % КС (70 спілок), на села та сmt – майже 11 % (17 КС) [7]. Особливості адміністративно-територіального розміщення кредитних спілок можуть бути виражені через показник ступеня урбанізації ринку кооперативного кредитування. Ступінь урбанізації виражає частку КС, що припадає на великі міста. Чим вищим є рівень урбанізації ринку КС, тим менше даний ринок відповідає завданням забезпечення доступними кредитами сільське населення, сільські та фермерські господарства. Таким чином, су-

купний показник ступеня урбанізації ринку кооперативного кредитування України становить 89,5 %. Під час криз, які особливо вражають частину населення, що пов'язана зі сферою натурального виробництва (переважно сільська місцевість), КС виявляються територіально віддаленими від потенційного ринку.

З одного боку, ступінь урбанізації вказує лише на місце реєстрації КС; з іншого – може пояснити особливості структури кредитного портфеля кредитних спілок (рис. 4). Обсяги кредитування на ведення селянських і фермерських господарств протягом досліджуваного періоду не перевищували рівень 5,5 %. У поєднанні з показником ступеня урбанізації, структура кредитного портфеля КС виявляють одну з проблем розвитку ринку кооперативного кредитування України – концентрація діяльності кредитних спілок у великих містах із великою кількістю населення.

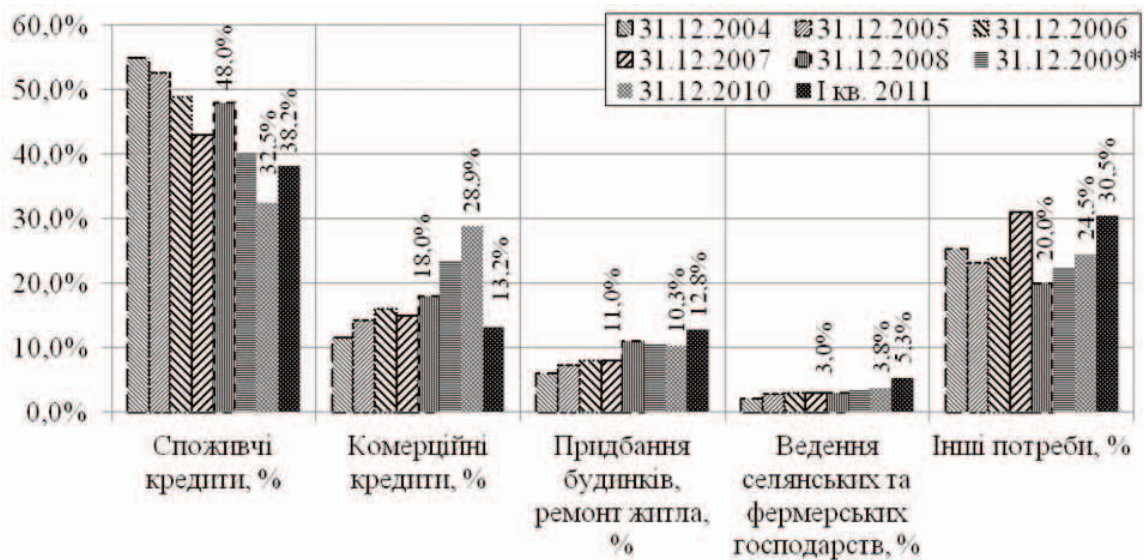

Рис. 4 Структура розподілу кредитного портфеля кредитних спілок [3] (*через реструктуризацію Держфінпослуг дані про розподіл кредитного портфеля кредитних спілок за 2009 р. відсутні, тому, з огляду на наявну динаміку ринку, показники за 2009 р. вираховані як середня арифметична між даними 2008 та 2010 рр.)

Високий показник ступеня урбанізації також може стати поясненням великої кількості пасивних членів спілок (див. рис. 1). Незважаючи на значне скорочення кількості пасивних членів після розгортання кризи, їх кількість усе одно перевищує кількість активних членів утричі. Відсутність проблем, пов'язаних

із віддаленістю КС для міського населення, спонукає більше людей до користування послугами як банків, так і інших фінансових установ. Проте, якщо у некооперативних фінансових установах клієнт є пасивним у процесі їх управління, то в кредитних спілках особа, набуваючи статус члена, набуває і

права на управління спілкою. Якщо кількість членів у кредитній спілці є великою, то може виникнути одна з двох ситуацій: або велика частина членів спілки не бере участь у процесі управління (що часто і трапляється), або процес управління занадто ускладнюється і стає неефективним. До того ж, наявність великої

кількості членів ускладнює систему аналізу характеристик платоспроможності позичальника та його надійність, що під час криз може призвести до підвищення рівня простроченостей по кредитах. Саме така ситуація і спостерігалась на ринку КС із 2007 року (рис. 5).

Рис. 5. Обсяг наданих кредитів, заборгованість і питома вага простроченості по кредитах кредитних спілок України [5]

Таке становище може бути виправлено внутрішнім регулюванням членського складу самих спілок або регулюванням ринку кооперативного кредитування на національному рівні. Останнє може бути реалізовано через територіальне обмеження діяльності кожної спілки або через обмеження кількості членів у спілках.

Таким чином, негативна динаміка основних показників діяльності ринку кооперативного кредитування України прямо пов'язана з недоліками зовнішнього та внутрішнього регулювання. Проблеми зовнішнього регулювання пов'язані з недоліками в діяльності державного регулятора. Делегування частини повноважень асоціації національного рівня може вирішити ряд проблем, але лише за умови існування єдиної такої асоціації на національному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дослідження ринку КС Інституту економічних досліджень та політичних консультацій в Україні та Німецької консультативної групи

при Уряді України. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2006/V16_ukr.pdf. – Заголовок з титулу екрана.

2. Штрубенхофф Хайнц Кредитні спілки в Україні після фінансової кризи – фактичний стан і перспективи розвитку : звіт / Хайнц Штрубенхофф. – KE Invest. – Грудень 2010. – Режим доступу : http://www.vaks.org.ua/images/news_inform/Report_Credit_Unions_Ukrainian_Version.pdf. – Заголовок з титулу екрана.
3. Інформація про стан і розвиток кредитних спілок України. – Офіційна сторінка Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/733.html>. – Заголовок з титулу екрана.
4. Кредитні спілки – члени НАКСУ [Електронний ресурс] / Офіційна сторінка НАКСУ. – Режим доступу : <http://www.ukrcu.kiev.ua>. – Заголовок з титулу екрана.
5. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюється Держфінпослуг (за 2010 рік). – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/smi/OGLYAD2010.pdf>. –

- Заголовок з титулу екрана.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 321-р від 7.07.2006 р. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_8v/pg_iaczsm.htm. – Заголовок з титулу екрана.
 7. Члени ВАКС. – Офіційна сторінка ВАКС. – Режим доступу : <http://www.vaks.org.ua/?menu=uservaks>. – Заголовок з титулу екрана.
 8. Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis. – Johnston Birchall, Lou Hammond Ketilson. – International Labour Organization, Sustainable Enterprise Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ica.coop/activities/un/2009-coop-resilience.pdf>. – Заголовок з титулу екрана.

УДК 338.22

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

О. Ю. Царук, В. С. Зайкова

Вирішення питань удосконалення фінансування соціальної сфери на основі оптимізації міжбюджетних відносин, формування місцевих бюджетів на основі соціальних стандартів, удосконалення державної трансфертної та компенсаційної політики неможливе без суттєвого вдосконалення економічних механізмів державного регулювання, впровадження методів формування бюджетів базового рівня на основі соціальних стандартів. Необхідно детально дослідити об'єктивні передумови та логіку розвитку управління складними соціально-економічними системами. Недосконалою є також система управління соціальною сферою, що буде представлена в даній статті.

Посилення ролі регіонів у забезпеченні суспільного розвитку держави зумовлює необхідність удосконалення принципів і методів реалізації регіональної соціально-економічної політики. Така постановка завдання зумовлена довгостроковою стратегією розбудови української держави, зорієнтованої на досягнення сталого розвитку, підвищення добробуту населення та забезпечення соціальних гарантій.

Питанням розробки методології та теорії державного управління і регулювання складними соціально-економічними системами присвятили свої праці такі відомі українські та зарубіжні вчені, як Л. Антоненко, В. Ба-

бич, С. Бандур, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Долішній, Ф. Заставний, О. Лапко, А. Федорищева та ін. Незважаючи на значні наукові результати, подальшого вдосконалення потребують теоретико-методологічні підходи до оцінки та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, формування і реалізації цільових державних програм з обґрунтуванням відповідних регіональних пріоритетів, активізації інвестиційних процесів, які б дали змогу забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку регіонів. Стаття направлена на дослідження теоретичних, методичних і практичних питань удосконалення фінансування соціальної сфери на основі оптимізації міжбюджетних відносин, формування місцевих бюджетів на основі соціальних стандартів, удосконалення державної трансфертної та компенсаційної політики, а також опис системи використання таких показників, як «індекс регіонального людського розвитку» та «інтегральних індексів складових людського розвитку».

Головною передумовою вдосконалення фінансування соціальної сфери є оцінка стану суб'єкта бюджетної системи та дослідження об'єктивних тенденцій її розвитку. У статті пропонується оцінювати фінансовий стан